

treft kan gezegd worden, dat de vraag naar de wijze waarop het bedrijf in zijn prijs- en zijn winstpolitiek op de prijsstijging behoort te reageren, een vraag is, waarbij het bestaan van het bedrijf gemoeid is; een doeltreffende oplossing van dit probleem beteekent overigens niet alleen een bescherming van het bedrijf tegen de gevaren, waaraan het door de stijging der prijzen wordt blootgesteld, maar ook een bescherming van de maatschappij tegen de gevaren van de schijnwelvaart. Wat de fiscale vragen betreft, het kan niemand ontgaan, hoe belangrijk een rationeele berekening van de winst als grondslag voor de heffing der belasting is.

De vraagstukken zijn zoowel van economischen als van juridischen aard. Aan beide zijden is in dit nummer aandacht gewijd.

Wij stellen onze kolommen ook na dit nummer gaarne voor bijdragen over dit onderwerp open.

REDACTIE

DE GEVOLGEN VAN MUNTDEPRECIATIE TEN AANZIEN VAN NOG NIET AFGEWIKKELDE OVEREENKOMSTEN

Mogen wij den sedert 27 September 1936 bestaande toestand in juridischen zin eigenlijk wel een devaluatie van het geld noemen? Nog steeds toch is de muntwet van kraacht, die de waarde van de gulden op 0.6048 gram fijn goud bepaalt. Dat de gulden in het internationale verkeer dat peil niet meer bereikt, is niet het gevolg van eenige wijziging in onze muntwetgeving, doch van de omstandigheid, dat de gouduitvoer verboden is en dat de Nederlandsche Bank ontheven is van hare verplichting het voor uitvoer noodige goud beschikbaar te stellen. Die verplichting was de belangrijkste waarborg om te verzekeren, dat de waardebepalingen van onze muntwet niet slechts op papier bestonden, maar een realiteit waren in ons economisch leven. Ook tijdens den wereldoorlog werd de bank van die verplichting ontheven. Toch herinner ik mij niet, dat men toen, gelijk thans, van een devaluatie als van een juridische vraag sprak. Het juridische onderscheid tusschen den tegenwoordigen toestand en die, welke tijdens den wereldoorlog bestond, is echter hierin gelegen, dat thans, door de wet van 30 Sept. 1936 S.B. 403 een egalisatiefonds in het leven is geroepen met de uitgesproken bedoeling de regeering in staat te stellen aan den gulden in het internationale verkeer — en daardoor indirect ook in het verkeer binnenslands — een andere waarde toe te komen, dan volgens de muntwet aan deze geldeenheid toekomt. Dat de muntwet vooralsnog ongewijzigd bleef is alleen het gevolg van den wensch zich voorloopig nog niet over een nieuwen waardegrondslag uit te spreken. Maar praktisch is de muntwet door den getroffen maatregelen reeds op stal gezet. Ik meen dan ook, dat de rechter, aan wien de vraag zou worden voorgelegd of de wettelijke waarde van de gulden sedert 26 Sept. 1936, al dan niet, is gewijzigd deze vraag bevestigend zou beantwoorden. In ieder geval ga ik bij de volgende beschouwingen van deze onderstelling uit. Ik zal haar zelfs nog eenigszins vereenvoudigen en aannemen, dat een devaluatie is tot stand gekomen, doordat bij de wet aan den gulden een lagere goudwaarde is toegekend, dan in de muntwet was vastgesteld.

* *

Rechtsverhoudingen, in het bijzonder contracten, die na zoo'n devaluatie worden in het leven geroepen, zullen van den aanvang af met de ingetreden wijzigingen in den toestand reke-

ning houden. Daarover hoeft dus niet te worden gesproken. Maar welken invloed zal zoo'n devaluatie hebben op de overeenkomsten, welke reeds gesloten, doch nog niet geheel uitgevoerd, zijn op het oogenblik, waarop de devaluatie een „Umwertung aller Werte" in het leven roept? Moet men die verder uitvoeren alsof er niets gebeurd was, zoodat stilzwijgend de „oude" gulden door den „nieuwe" wordt vervangen, zoodat de crediteur zich met hetzelfde aantal nieuwe, minderwaardige, muntstukken (of hun equivalent in papier) moet tevreden stellen, als hem was toegezegd toen de gulden nog den naam was, waardoor een munt van vele hooger metaalgehalte werd aangeduid? Of zal omgekeerd de debiteur na de devaluatie verplicht zijn zijn crediteur een, aan de mate van devaluatie evenredig, grooter aantal „nieuwe" guldens te betalen, zoodat deze, in goud omgerekend, inderdaad hetzelfde blijft ontvangen, als hem was toegezegd? Mr. H. A. van Nierop, die op dit gebied als jurist en als bankier gelijkelijk gezag heeft, heeft het laatste ontkend en acht de eerste oplossing de eenig juiste. In het Weekblad voor het Recht (no. 12357) heeft hij n.l. betoogd, dat, al kan men een geldschuld wellicht definiëren als de verplichting om een hoeveelheid koopkracht te leveren, de omvang van die hoeveelheid toch altijd min of meer onzeker is. Dat is zelfs waar, indien de metaalwaarde, waarop de munt luidt, onveranderd blijft. De goederenprijzen kunnen immers veranderen tusschen het tijdstip, waarop de overeenkomst wordt aangegaan en dat waarop de betaling moet geschieden. Alleen bij contante betaling weet men tamelijk wel wat men krijgt. Anders is er altijd een element van onzekerheid en ontvangt men bijna altijd meer of minder koopkracht, dan op het oogenblik waarop het contract gesloten werd, in die hoeveelheid geld lag opgesloten. Niemand denkt er echter aan, den omvang van geldschulden te doen veranderen, omdat op het oogenblik van betaling de goederenprijzen hooger of lager zijn, dan bij het aangaan der overeenkomst. Waarom dan een uitzondering te maken voor het geval, dat deze teleurstelling (of dit voordeel) het gevolg is van een wettelijken maatregel¹⁾.

Het standpunt van Mr. van Nierop typeert den bankier. Deze weet en ervaart, niet alleen als elke koopman en zelfs als elke particulier, dat de goederenprijzen schommelen, doch hij weet ook en wist altijd, dat de waarde van het geld wisselend was als gevolg van omstandigheden, die *niet* verband hielden met de vraag naar en het aanbod van goederen, doch met de omstandigheden, die de waarde van het metaal rechtstreeks beïnvloedden. Zelfs weet de bankier ook, dat onder deze laatste omstandigheden de wettelijke devaluatie behoorde. Dat heeft juist de geldhandel hem geleerd. Bij het afsluiten van overeenkomsten houdt hij, zooveel hij kan en noodig acht, ook met deze eventualiteit rekening.

Doch de gewone koopman en de niet-koopman stonden en staan ook thans *niet* op datzelfde standpunt. Indien zij al van deze mogelijkheden hebben vernomen, zij verdisconteeren ze zeker niet in de door hen gesloten overeenkomsten. Wordt hun aandacht door een devaluatie in het buitenland op deze mogelijkheid gevestigd, dan zijn zij de eersten, die door goudclausules e.d. zichzelf tegen dergelijke teleurstellingen beveiligen. Zeer zeker ware het een onjuiste analyse van de bedoeling der partijen, indien men ging onderstellen, dat ook hier de crediteur dat risico op zich had genomen. Integendeel, ik meen, dat, met uitzondering dan van een enkelen bankier zoowel de eerlijke debiteur als de fatsoenlijke crediteur de vraag of een wette-

¹⁾ Ik laat ter zijde, dat van Nierop enkele uitzonderingen op dezen regel meent te kunnen toelaten. Waarop het aankomt, is de grondslag van zijn betoog.

lijke vermindering der geldswaarde billijkheidshalve tot een verhooging van de verschuldigde geldsom moet leiden bevestigend zouden beantwoorden en dat een mogelijke aarzeling van den debiteur bij het geven van een bevestigend antwoord *niet* zou voortkomen uit twijfel aan de *billijkheid* van zoo'n verhooging op zichzelf, doch uit de overweging, dat wellicht zijn eigen debiteuren jegens hem een andere houding zouden kunnen aannemen, zonder dat hij zeker is, dat de wet hem in staat zou stellen hen te dwingen hem het door hem als billijk erkende standpunt te doen innemen.

Dat inderdaad dergelijke verhooging van de verschuldigde som niet alleen met de bedoeling van partijen strookt doch ook door de billijkheid gevorderd wordt, blijkt m.i. duidelijk, indien men eens een analoog geval onderstelt. Laat ons onderstellen, dat de wetgever, in plaats van in de munt, in de wet op de maten en gewichten een overeenkomstige wijziging ging aanbrengen. Stel dat de wetgever, om welke reden dan ook, er toe overging de wettelijke omschrijving van den liter of van het kilogram te veranderen, b.v. in den zin, dat de inhoudsmaat, welke thans een halve liter heet, voortaan „liter” zal heten, of dat het gram voortaan slechts het gewicht zal hebben, dat wij thans een half gram noemen. Het gevolg zou zijn, dat na zoo'n maatregel de Heetoliter een inhoud zou hebben van 50 tegenwoordige liters; het kilogram zou overeenkomen met een half kilogram van thans. Zouden dan de kooplieden, die zich tevoren gebonden hadden, een bepaalde hoeveelheid waren in heetoliters of kilogrammen uitgedrukt, te leveren, kunnen volstaan met de levering van de helft der hoeveelheid, waarvoor zij hadden gecontracteerd? De rechter zou het hun zeker anders leeren. Hij zou zelfs de keus hebben tusschen twee redeneeringen, die ieder voor zich tot hetzelfde resultaat zouden leiden. Of wel hij zou kunnen redeneeren: wat gij in uw contract hebt bedoeld, toen gij van „liter” of „kilogram” hebt gesproken, was de oude maat of het oude gewicht. Dat de betekenis van dat woord inmiddels veranderd is, doet niet ter zake. Wat gij inderdaad hebt beloofd en ook bedoeld hebt te beloven, dient gij te houden. De ze wijze van redeneering berust dus geheel op een ontleden van de bedoeling, welke de partijen bij het sluiten der overeenkomst hadden. De bepalingen der wet kan men dan buiten beschouwing laten, behalve dan de bepaling, dat overeenkomsten inderdaad verplichtingen opleggen, of, zooals de wet het krachtig zegt, aan partijen „tot wet” strekken. Zij hebben aan zichzelf en elkander door die overeenkomst een regel opgelegd van dezelfde kracht als een gebod van den wetgever zou hebben.

De rechter kan hetzelfde resultaat ook nog op andere wijze beredeneeren. Met ter zijde laten van de bedoeling der partijen, kan hij zich op de wet baseeren en een beroep doen op art. 1375 of 1374 derde lid, B.W. Art. 1375 bepaalt, dat de overeenkomsten niet alleen verbinden tot datgene, wat uitdrukkelijk is afgesproken, maar ook tot „al hetgeen, naar den aard van dezelfde overeenkomsten door de billijkheid, het gebruik of dt wet wordt gevorderd.” Ook indien de wetgever dus gezwegen heeft over den invloed, welke een wetswijziging, als wij boven onderstelden, op loopende contracten zou hebben, en indien een algemeen gebruik, dat regelt hoe de debiteur in zulke gevallen moet handelen, zou ontbreken, dan zou toch de billijkheid als aanvullende rechtsbron optreden. En kan men dan aannemen, dat de rechter daaruit iets anders zou afleiden, dan dat de overeenkomst, in het onderstelde geval, den schuldenaar zou verplichten tot levering van het dubbele getal (nieuwe) eenheden?

Slechts in woorden anders ware het, indien de rechter niet op art. 1375 doch op art. 1374 derde lid een beroep zou doen. Deze laatste bepaling zegt, dat alle overeenkomsten „te goeder

trouw” ten uitvoer moeten worden gebracht. Zou er iemand worden gevonden, die het een uitvoering te goeder trouw zou achten, indien de debiteur zich voor de helft aan de door hem aangegane verplichting zou willen onttrekken door een beroep te doen op een inmiddels uit de lucht gevallen wetsbepaling?

Indien dat alles nu juist zou zijn bij verandering van maat of gewicht moet het dan ook niet gelden bij de verandering der geldeenheid? Zou men dus niet bij het tot stand komen van een wettelijke devaluatie moeten beslissen, dat alle te voren overeengekomen geldbedragen automatisch een, aan de waardevermindering der munteenheid evenredige, verhooging ondergaan? Brengen, bij een devaluatie van de gulden met twintig % goede trouw en billijkheid dus niet mede, dat alle vroeger gesloten doch nog niet nagekomen contracten moeten worden voldaan door betaling van een bedrag, dat, nominaal, 25 % hooger ware dan het overeengekomen? Waar bedongen is betaling van 100 (oude) guldens, zou de debiteur zich dus slechts kunnen bevrijden door 125 muntstukken van het nieuwe gehalte neer te tellen. Slechts dan zal de bedoeling, welke de partijen bij het aangaan der overeenkomst hadden verwezenlijkt worden ²⁾.

Gesteld, dat dit werkelijk het juiste antwoord ware op de besproken vraag, wat zou dan het gevolg zijn? Alle loonen, salarissen, aannemingssommen, huren, pachten, koopsommen, lijfrenten en andere uit contract voortvloeiende verbintenissen zouden automatisch een evenredige verhooging ondergaan. Het zelfde zou — indien wij thans een oogenblik van art. 1793 afzien — het geval zijn van alle leenschulden, ook die door openbare lichamen aangegaan. Het behoeft geen betoog, dat dit praktisch zou leiden tot een evenredige prijsstijging over de geheele linie. De bedragen, die niet op grond van contractuele verplichtingen verschuldigd zijn, zouden natuurlijk niet kunnen gehandhaafd blijven op het oude niveau en zouden — zoo noodig met behulp van wettelijke maatregelen — een evenredige verhooging ondergaan. Feitelijk zou dus de geheele devaluatie alles bij het oude laten. ³⁾ Alleen zou men met groter getallen moeten werken; overigens zou alles blijven als het was. Maar *dat* is niet het doel, waarmede werd gedevalueerd. De wetgever wilde juist *wel* in bestaande verhoudingen ingrijpen. De strekking der devaluatie is dan ook niet zoozeer, dat men zich voortaan van een anderen maatstaf zal bedienen, gelijk het geval zou zijn, indien men een ander stel van maten en gewichten ging invoeren, doch tevens en vooral, dat sommige of alle debiteuren hun loopende schulden op voor hen minder bezwaarlijke wijze zullen kunnen voldoen. De oude muntverzwakkingen dienden om den vorst in staat te stellen zijn eigen schulden gemakkelijk af te lossen. Thans is daarnaast of in plaats daarvan een ander motief getreden. Men wil het economisch leven op gang brengen door den particulieren debiteur te helpen. Dit is juist het verschil tusschen een verandering in het stelsel van maten en gewichten en het door ons besproken geval van een wettelijke devaluatie. Bij de eerste wenscht men alleen, dat men in de toekomst zich in het verkeer van andere eenheden zal bedienen, hetgeen een maatregel van zuivere doelmatigheid is. Ingrijpen in bestaande rechtsverhoudingen wil men niet. Langs den boven geschetsten weg zou de rechter ook zeker voorkomen, dat een wijziging in het stelsel van maten en gewichten een terugslag op bestaande verhoudingen zou uitoefenen. Bij een devaluatie is dit alles juist andersom. Het ingrijpen in bestaande ver-

²⁾ Ik laat bij dit alles art. 1793 B.W. voorloopig buiten beschouwing. Daarover later.

³⁾ Alleen het geld in kas bij banken, openbare lichamen en particulieren zou minder waard zijn. Vermoedelijk zou reeds die omstandigheid tot een catastrofe leiden, indien overigens een prijsverhoging intrad.

houdingen is juist het doel van zulk een ingrijpen. Zoo'n maatregel gaat juist uit van de veronderstelling en bedoelt ook, dat de loopende verplichtingen kunnen worden voldaan door betaling van de hoeveelheid geld, die wel nominaal, doch niet reëel gelijk is aan de overeengekomen. Van *Nierops* conclusie blijkt dus toch juist te zijn geweest, al kon ik zijn motivering niet deelen. Of zulk ingrijpen billijk is, is een vraag, welke de wetgever zich niet stelt, of v.z.v. hij zich die stelt, opzettelijk buiten beschouwing laat. Ook al zou het onbillijk zijn, zoo redeneert hij, dan moet de billijkheid voor het algemeen belang — beter gezegd voor een *ander* algemeen belang — wijken. In dien geest moet zoo'n wettelijke maatregel dus worden verstaan en nageleefd. Ook de rechter heeft haar in dien geest toe te passen. Gehoorzaamheid aan de wet is zijn eerste plicht, ook als hij daartoe inbreuk moet maken op de billijkheid.

Ik behoef niet te zeggen, dat de macht, waarvan de regeering (de wetgever) bij het nemen van dergelijke maatregelen gebruik maakt een allergevaarlijkst instrument is. Maar de staat heeft die macht nu eenmaal; geen regeering laat zich die ontnemen. De mogelijkheid van een dergelijk ingrijpen geheel uit te schakelen is ondenkbaar. Indien men de regeering in dit opzicht niet voldoende vertrouwt, dan zou het eenig denkbare alternatief wezen, dat men deze macht in handen van een ander legde dan die van den staat. Dat ware nog gevaarlijker. Men kan dus slechts hopen en bidden, dat zij, bij wie de beslissing in deze zaken berust, daarvan een verstandig gebruik zullen maken en zich daarbij goed en voortdurend bewust zullen zijn, dat elke opzettelijke verandering van de muntwaarde den debiteur (of bij verhooging van die waarde: den crediteur) ten koste van zijn tegenpartij bevoordeelt en dat dergelijke wettelijke maatregelen dus altijd medebrengen, dat een zeker deel van het vermogen van den een wordt overgeheveld in de zakken van een ander. Het is dan ook volkomen begrijpelijk, dat de minister-president in de radiorede, welke hij op den gedenkwaardigen avond van den 26en Sept. 1936 hield, verzekerde, dat het besluit om tot devaluatie over te gaan aan de regeering „onnoemelijk zwaar is gevallen”.

Toch is niet iedereen er van overtuigd, dat een dergelijk besluit, ook als het dan onvermijdelijk is, altijd aan de beginselen van billijkheid en goede trouw, die ons contractenrecht beheerschen, te kort doet. Zoo zegt men, om het verwijt der onbillijkheid te ontgaan, dat de staat toch voor een billijke verdeling der aardse goederen onder de burgers heeft te zorgen. Doch, al zou men deze stelling op zichzelf aanvaarden, de daaruit getrokken consequentie, dat een devaluatie dus geoorloofd kan zijn, omdat zij daartoe een geschikt middel kan wezen, ware onjuist. Reeds om deze reden, dat men nooit vooruit kan zeggen, aan wie tenslotte de devaluatie voordeel zal brengen. Want niemand is alleen maar debiteur. Men heeft niet alleen schulden, doch ook vorderingen. V.z.v. men debiteur is moge devaluatie dan een voordeel zijn, als crediteur ondergaat men de kwade gevolgen. Voor geen twee mensen behoeft de uitwerking dus gelijk te zijn. In ieder geval zal het afhangen van de verhouding, waarin iemands schulden tot zijn vorderingen staan, of hij van een devaluatie voordeel dan wel schade zal ondervinden. Anders gezegd: het is wel zeker, dat een devaluatie sommigen zal helpen en anderen zal benadeelen, doch *wie* tot de eene en wie tot de andere groep zullen behooren is niet uit te maken. Men doet als een Sinterklaas, die met gesloten oogen straffen en belooningen uitdeelt. Hij weet niet wie de koek krijgt en wie de gart.⁴⁾ Het is denkbaar, ik betoogde dat boven, dat dit on-

vermijdelijk is. Doch anders dan een allerlaatste noodshot mag het niet zijn. Men zij steeds indachtig, dat Lenin, na lange jaren te hebben nagedacht, wat het beste middel was om een sociale revolutie te weeg te brengen, zijn conclusie samenvatte in den korten raad: „bederf het geld”.

* *

Tot zoover besprak ik de verhouding van een wettelijke devaluatie in verband met de algemeene beginselen van ons overeenkomstenrecht. Art. 1793 B.W. liet ik daarbij opzettelijk terzijde. Als wij echter dit artikel, dat voor een speciaal geval de gevolgen van zoo'n maatregel op loopende contracten regelt, in onze beschouwingen betrekken, dan vinden wij daarin een merkwaardige bevestiging van het antwoord, dat wij ten slotte, door analyse van zin en strekking der wettelijke maatregelen, op de in den aanvang gestelde vraag meenden te moeten geven.

Art. 1793 handelt over de verplichting van hem, die geld heeft geleend. Hij moet die geleende som natuurlijk terug geven. Doch tevens bevat dit artikel een regeling voor het geval „vóór het tijdstip der voldoening vermeerdering of vermindering van de waarde der geldspecie of verandering in de gangbaarheid plaats heeft.” In dat geval, zoo bepaalt de wet „geschiedt de teruggave van de geleende som in zoodanige specie als ten tijde der voldoening gangbaar is, berekend naar derzelver gangbare waarde op dat tijdstip”. Over de beteekenis van deze bepaling bestaat geen verschil van meening. Zij vormt de beslissing van een eeuwenoude strijd tussehen „metallisten” en „nominalisten”.⁵⁾ Deze oplossing is dan ook niet zonder strijd tot stand gekomen. Toen het ontwerp voor de Fransche Code Napoleon, waarin een bepaling van gelijke strekking voorkomt en waaruit onze wetsbepaling is overgenomen, aan de Fransche rechterlijke colleges om advies werd toegezonden, verzette het Hof van Cassatie zich ten sterkste, blijkbaar nog onder de indruk van de Fransche assignatenperiode. „Comment se résoudre de consacrer en principe ce qui vient de ruiner tant de familles; ce qui a tant favorisé la mauvaise foi, ce qui a moins bouleversé les fortunes que toute idée de justice et de morale?” schreef het Hof. Toch werd de bepaling wet.

Men kan dus volstaan met betaling van hetzelfde aantal geldstukken, die den naam dragen van de indertijd ontvangen geldstukken. onverschillig of inmiddels de innerlijke waarde is veranderd. Een krasse doch consequente toepassing gaf de Hooge Raad in het z.g. Mark = Mark arrest van 2 Januari 1931. (W. 12259; N.J. 1931 : 274). Ook de wetgever zelf stelt zich in het hier besproken geval dus op het standpunt, dat aan een automatisch intredende verhooging van de verschuldigde som niet mag worden gedacht. Partijbedoeling en goede trouw worden — in het algemeen belang — opgeofferd aan het woord. Zooals men vroeger placht te zeggen, zij moeten wijken voor de „raison d'état”. Voor geldleeningen stelt de wet zich dus zeker op het hierboven door mij in 't algemeen verdedigde standpunt. Doch is dit missehien een incidenteele, alleen voor geldleening geldende, regel, die niet tot andere gevallen mag worden uitgebreid?⁶⁾ Of moet men mogelijk zelfs redeneeren, dat *juist omdat* voor dit ééne geval een bijzondere

moet men daarna *trachten* de gevolgen van het ingrijpen in de vermogensverhoudingen der particulieren weer in sommige opzichten te verzachten.

⁵⁾ Zie daarover van *Nierop* in W.P.N.R. 2620—24.

⁶⁾ In dien zin een artikel „Pond, wet en rechter” van Mr. J. G. S. Scheltema in W. v. h. R. no. 12369, geschreven naar aanleiding der Engelsche devaluatie in 1931. Voor een discussie over zijn argumenten schijnt het hier niet de geschikte plaats.

⁴⁾ Vandaar dan ook, dat een devaluatie bijna geregeld slechts een inleiding is tot verder ingrijpen. Door maatregelen tegen prijsopdrijving enz., ten slotte ook weer door revalorisatie (Duitsland)

regeling geldt, de wet voor alle andere gevallen moet geacht worden de artt. 1374 en 1375 te willen handhaven?⁷⁾ Het tegendeel schijnt mij echter juister. Met *van Nierop* zou ik meenen, dat wij in art. 1793 slechts de toepassing op een speciaal geval moeten zien van een door den wetgever als algemeen geldend beginsel aanvaarde stelling. Dat die juist bij dit geval werd uitgesproken is zeer wel te begrijpen. Juist geldleeningen zijn vaak schulden op langen termijn. Bij deze transacties moest de vraag naar den invloed van een muntverzwakking dus in het bijzonder rijzen. Het zou trouwens wel een zeer zonderlinge regeling zijn, indien men voor het teruggeven van geleend geld opzettelijk en welbewust een bepaling zou opnemen, die voor dit geval vlak het omgekeerde zou bepalen van wat voor de betaling van andere vorderingen moest gelden. De regel van art. 1793 vond trouwens een uitdrukkelijke bevestiging t.a.v. de betaling van wissels in het (onlangs afgeschafte) artikel 157 van het Wetboek van Koophandel. Zoo steunt dus naar mijne meening, art. 1793 B.W. de opvatting, waartoe ik hierboven op grond van meer algemeene overwegingen ben gekomen.

* *
*

Wij zagen dus, dat ook al is de geldpraestatie, waartoe de debiteur na de devaluatie verplicht is slechts in naam gelijk aan, doch inderdaad lager dan die, waartoe hij zich verbonden had, noch ter verwezenlijking van de partijbedoeling, noch op grond van billijkheid en goede trouw een bijslag kan worden gevraagd. Kan men, deze eventualiteit voorziende, daartegen te voren maatregelen nemen? Inderdaad opent ons Burgerlijk Wetboek daartoe in art. 1794 de gelegenheid⁸⁾, door op eenigszins duistere wijze te bepalen, dat partijen bij een contract van geldleening kunnen overeenkomen, dat ondanks devaluaties of andere onheilen de reële waarde, gemeten aan de metaalwaarde van het geld, zal moeten gerestitueerd. Voor de nominalistische oplossing, welke in art. 1793 ligt opgesloten, kunnen zij dus de metallistische in de plaats stellen. Ook hier is geen reden deze mogelijkheid tot geldleening te beperken. Ten aanzien van alle uit contract voortvloeiende betalingen kan men hetzelfde overeenkomen. Waarom zouden dergelijke afspraken ook ongeldig behoeven te zijn? Beide partijen voorzien de mogelijkheid van een devaluatie en regelen bij voorbaat hoe hun verhouding zal worden, indien deze gevreesde eventualiteit intreedt. De crediteur verkrijgt op die wijze zekerheid, dat hij inderdaad zal terugkrijgen wat hij heeft verstrekt; de debiteur neemt een risico op zich, welks tegenwaarde bestaat in den lagere prijs der waren, die hem verstrekt, of de lagere rente van het geld, dat hem geleend wordt.

In het voorbijgaan opgemerkt: Ik heb zelfs door voorstanders der devaluatie, de mogelijkheid van deze of soortgelijke⁹⁾ maatregelen hooren aanvooeren ten betooge, dat een devaluatie toeh eigenlijk niet onbillijk was. De verstandige en vooruitziende mensch kon er zich immers tegen wapenen? Zeer zeker, maar wordt daarom de devaluatie minder onbillijk? Zijn — om dit punt door een voorbeeld met scherp getrokken lijnen

⁷⁾ Ik onthoud mij van de bespreking der vraag, of en in hoeverre — ook volgens de rechtspraak van den Hoogen Raad — billijkheid en goede trouw invloed kunnen uitoefenen op de rechten en verplichtingen der contractspartijen, hetgeen dus voor ons geval wil zeggen, of en in hoeverre billijkheid en goede trouw den debiteur zouden kunnen beletten een beroep op art. 1793 te doen. Daarvoor verwijs ik naar mijn Leerboek v. h. Ned. Verbintenissenrecht, § 375—380.

⁸⁾ In dien zin ook het Mark = Mark arrest, dat ik hierboven citeerde.

⁹⁾ Waarbij dan ook wel aan speculaties in geld of goederen werd gedacht.

te belichten — inbraak en diefstal minder afkeurenswaardig geworden, sedert men zich daartegen verzekeren kan?

Keeren wij echter tot art. 1794 terug. Het belang van dit artikel is vooral gelegen in het feit, dat het de geoorlooftheid van dergelijke bedingen boven twijfel stelt. Zij komen, gelijk bekend, in verschillende vormen voor¹⁰⁾: goudenmuntclausules, goudwaardeclausules¹¹⁾, geldsoortenclausules¹²⁾ enz. enz. Het heeft echter geen practisch nut meer om op de juiste beteekenis van ieder dezer bedingen ter afwering van devaluatie-nadeelen in te gaan. Zij, die op dergelijke bepalingen hadden vertrouwd, hebben — gelijk bekend — op zand gebouwd. De wetgever heeft door deze en soortgelijke bepalingen eenvoudig een streep gehaald. In beide Kamers der Staten-Generaal heeft men de billijkheid van dien maatregel bestreden. Het schijnt echter evenmin noodig, op de daarvoor gebezigde argumenten in te gaan, als op die welke ter weerlegging zijn aangevoerd.¹³⁾ Want tijdens den loop der behandeling van het ontwerp is de regeering steeds minder nadruk gaan leggen op de aanvankelijk naar vorengeschoven billijkheidsargumenten en kwam steeds meer de klemtoon te vallen op de *raison d'état*, zij het dan dat deze onder den aantrekkelijker naam van het „algemeen belang”¹⁴⁾ werd geïntroduceerd. Terecht, naar ik meen. Alleen op dezen grond kan men een dergelijk ingrijpen in contractuele verhoudingen — en nog wel in contractuele verhoudingen, die de wet als volkomen geoorloofd erkent — verdedigen. Ook hier is het alleen de vraag: deed men door aldus het recht te verbreken inderdaad recht in hooger zin, of — andere mogelijkheid — was dit inderdaad noodzakelijk tot behoud van staat en maatschappij? Anders gezegd: ook dit ingrijpen is een overheids-handeling, welke buiten de billijkheid staat. Uit een andere sfeer afkomstig, dringt zij het terrein van het recht binnen. Zij richt daar verwoestingen aan of houdt daar een heilzame opruiming, maar noch in het eene, noch in het andere geval kan de jurist, *qua talis*, iets anders doen dan zwijsend toezien. De billijkheid, zijn rechtsgevoel, die de gist vormen van de rechtspraak, hij moet ze hier onderdrukken. De wetgever besliste hier volgens een anderen maatstaf. De *raison d'état* trad voor de billijkheid in de plaats. Zoo was het bij een devaluatie in het algemeen, zoo is het ook bij een nietigverklaring der goudclausules.

* *

Ik heb bij het schrijven van bovenstaande beschouwingen het oog gevestigd op betalingen, welke contractueel in guldens moeten geschieden in het binnenlandsch verkeer. Gaat men er ook internationale verhoudingen in betrekken, dan rijzen nieuwe

¹⁰⁾ Zie *Losecaat Vermeer* in W.P.N.R. 3157—59.

¹¹⁾ Over de verschillen tusschen deze bedingen zie men *Losecaat-Vermeer* in W.P.N.R. 3158. In wezen zijn het alle waardegarantieclausules. Zie *Gabriëls*, Goudclausules bl. 2, 3, 151.

¹²⁾ Door *Scholten* werd deze verboden geacht in W.P.N.R. 2759. Daarentegen werd de geldigheid aangenomen door *v. Nierop* ter zelfde plaatse, *Meyers* (W.P.N.R. 2833) en *Losecaat Vermeer* W.P.N.R. 3158.

¹³⁾ Slechts op een telkens terugkeerend argument ga ik even in. De crediteur zou krachtens de goudclausules „onrechtmatig” verrijkt worden, nu de goederenprijzen niet, of niet in verhouding tot de devaluatie gestegen waren. Die theorie zou er echter toe moeten leiden om altijd en t.a.v. alle contracten, als tusschen het tijdstip van contracteeren en dat der betaling een daling der goederenprijzen plaats vond, de bedongen geldsom te verlagen of, bij prijsstijging, haar te verhoogen. Feitelijk vervallen degenen, die dit argument gebruiken in de theorie, dat geldbetalingen een zekere hoeveelheid, aan de goederenprijzen te meten, koopkracht verschaffen moeten. Men zie daarover van *Nierop* in W.P.N.R. 2620 e.v.

¹⁴⁾ Deze vormomming is trouwens niet nieuw. Reeds vele eeuwen geleden werden „le bien public” en „la raison d'état” als synoniemen naast en door elkaar gebezigd.

vragen. Ik zal ze niet alle noemen, en kan ook diegene, welke ik vermelden ga, slechts met een enkel woord bespreken. In de eerste plaats rijst dan de vraag of het nominalistische voorschrift van art. 1793 B.W. betrekking ook heeft op betalingen in vreemd geld, welke hier moeten worden voldaan. Die vraag doet zich voor, indien de vreemde valuta, waarin hier te lande moet worden betaald, vóór den dag der betaling devalueert. In het meer gemelde Mark = Mark arrest heeft de H.R. ook die vraag bevestigend beantwoord. Ook buitenlandsch geld is „geld” zegt de H.R. Dat is m.i. in zooverre juist, als men in, economischen zin, onder „geld” verstaat een door en in het verkeer geschapen ruilmiddel en waardemeter. Doch wettig betaalmiddel is buitenlandsch geld hier te lande niet.¹⁵⁾ Slechts als contractueel bedongen ruilmiddel, niet als wettig betaalmiddel, komt het vreemde geld hier te lande in aanmerking. De Nederlandsche rechter, die zooals werd uiteengezet, gedwongen is de Nederlandsche raison d'état te eerbiedigen en de op dien grond uitgevaardigde voorschriften te eerbiedigen is echter niet verplicht tot een zelfde eerbied voor maatregelen door een vreemde regering gedececreteerd. De buitenlandsche raison d'état kan hier te lande niet tot beslissingen in strijd met de fundamentele beginselen van ons recht verplichten.¹⁶⁾ En na de bekende arresten van den H.R. betreffende de goudclausules van de Koninklijke en de Bataafsche is het zelfs de vraag of ons hoogste rechtscollege de uitspraak van 1931 thans nog wel in allen deele zou onderschrijven. Omgekeerd kan men echter ook niet a priori zeggen, hoe een vreemde rechter over de gevolgen der Nederlandsche devaluatie zal oordeelen. En wat de buitenlandsche maatregelen tot vernietiging of beperking van goudclausules betreft kan in ieder geval uit de beide laatstgenoemde arresten afleiden, dat de Hooge Raad den Nederlandschen rechter niet verplicht acht, zich kritiekloos aan iedere vreemde bepaling te onderwerpen, doch een zeker contrólerecht voor den rechter opeischt.

Ten slotte nog een woord over het geval, dat een devaluatie intreedt, nadat een schuld reeds opvorderbaar is geworden. In het binnenlandsch verkeer blijft het hierboven betoogde geldig, doch bij de betaling in vreemde munt maakt het verschil. De Nederlandsche crediteur kan, ook als het contract betaling in vreemde munt voorschrijft, krachtens art. 19 der muntwet altijd betaling in Nederlandsch wettig betaalmiddel eischen. Doch volgens welken koers? Volgens die van den dag waarop betaald had moeten worden of volgens die van den dag, waarop werkelijk betaald wordt?¹⁷⁾ Dat kan een aanmerkelijk verschil maken, gelijk in het bijzonder de houders van vorderingen in Deutsche valuta in 1920 en volgende jaren hebben ervaren. Het reeds genoemde art. 19 der muntwet wijst op een omrekening volgens de koers van den dag der feitelijke betaling. Het is in de wet opgenomen om te bewerken, dat *indien* er betaald wordt Nederlandsch geld op tafel komt. Maar het zegt *niet*, dat de debiteur nu verder geen schadevergoeding behoeft te geven, indien door zijn dralen schade is ontstaan. En dat zal bij daling van de waarde van het vreemde geld hier het geval zijn. De debiteur maakte door zijn uitstel het den crediteur onmogelijk, om op den *vervaldag*, krachtens de hem door art. 19 der muntwet toekomende bevoegdheid, omrekening in Nederlandsche munt te vragen. Het verlies, geleden doordat dit recht van keuze eerst later kan worden uitgeoefend, dient hij

te vergoeden.¹⁸⁾ Doch ik kan op deze dingen niet verder ingaan. Ik duidde ze ook alleen aan om duidelijk te maken, dat in het internationale verkeer andere vragen rijzen en andere beslissingen mogelijk zijn, dan het geval is in het binnenlandsche verkeer, waarover ik schreef.

S. VAN BRAKEL.

GEVOLGEN DER MUNTDEPRECIATIE TEN AANZIEN VAN DUURZAME PRODUCTIEMIDDELEN

's Menschen stoffelijke rijkdom bestaat uit goederen. Met goederen bevredigt hij zijn behoefte aan consumptie, met goederen is hij in staat nieuwe goederen ter consumptie voort te brengen.

Geld heeft op zichzelf geen waarde, daar het niet tot behoeften-bevrediging dienen kan. Geld ontleent zijn waarde slechts aan het feit, dat men er goederen voor koopen kan en aldus in zijn stoffelijke behoeften kan voorzien.

Iemand's rijkdom word derhalve niet bepaald door de hoeveelheid geld, die hij bezit, maar door de goederen, die hij voor dit geld krijgen kan. Met geld zijn in dit opzicht op één lijn te stellen banksaldi, deposito's, vorderingen, obligaties, kortom: al datgene, wat niet anders is, dan een aanwijzing op een hoeveelheid geldstukken.

Wanneer de waarde van het geld ten opzichte van de goederen verandert, zal degene, die niets dan goederen bezit, door die verandering niet rijker of niet armer worden. Wie niets dan geld bezit, zal rijker worden, als de waarde van het geld vergeleken met die van de goederen stijgt, armer, als het geld in waarde daalt. Immers, de gelijk gebleven hoeveelheid geld stelt hem in staat meer resp. minder goederen te verwerven, om in zijn behoeften te voorzien.

Het doel, dat een ondernemer zich met een bedrijf stelt, is: te voorzien in zijn stoffelijke behoeften, het leveren van verkeerbaar inkomen.

Wil een bedrijf aan het gestelde doel beantwoorden, dan moet het in staat zijn, om te *blijven* voorzien in de stoffelijke behoeften van den ondernemer. Daartoe is o.m. noodzakelijk, dat het bedrijfsapparaat intact blijft. Voordat de ondernemer dus over een overschot kan beschikken voor vertering, moeten eerst door hem alle maatregelen zijn genomen, om het bedrijfsapparaat intact te houden. Voor zoover het bedrijfsapparaat uit goederen bestaat kan een fluctuatie van de geldsom, waarvoor deze goederen te koop zijn, den ondernemer koud laten, zolang de goederen tot het bedrijf blijven behooren. Bij uitstooting der goederen uit het bedrijf echter zal hij, wijl hij immers niet op liquide aanstuurt, maar den voortgang van zijn bedrijf beoogt, erop bedacht moeten zijn, dat een economische verplichting bestaat, die goederen te vervangen, welke verplichting, op geld gewaardeerd, in een geheel ander bedrag haar uitdrukking kan vinden, dan in het verleden het geval was. Ja zelfs staat de uitdrukking in geld tussehen het oogenblik van ontstaan en het oogenblik van voldoening dier verplichting nog aan verandering bloot.

Bij prijsstijging van handelsgoederen leidt deze redeneering ertoe, bij den verkoop ervan niet met de origineele uitgaafprijs rekening te houden voor de bepaling van hetgeen van de opbrengst ter vertering beschikbaar komt, doch met de zgn. vervangingswaarde.

¹⁸⁾ Zie mijn Leerboek § 118, waar nog besproken wordt de vraag of art. 1286 B.W. soms aan het vorderen van deze schadevergoeding in den weg staat.

¹⁵⁾ Zie hierover meer in mijn Leerboek v. h. Ned. Verbintenissenrecht § 118 e.v.

¹⁶⁾ Zie de noot van Meyers onder het Mark = Markarrest in de Ned. Jur. 1931 bl. 274.

¹⁷⁾ Zie hierover Mr. L. van Praag in W.P.N.R. 2763—66 en 2842; ook Meyers in W.P.N.R. 2831—33.